

Секція III

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ОСВІТИ:
ДОСВІД В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Бакуліна Н. В.

**СЛІЛ У КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОМУ НАВЧАННІ
ПРЕДМЕТІВ ЮДАЇКИ**

Сучасна епоха глобальних перетворень, викликів і бурхливих змін у розвитку постіндустріального суспільства в світі все більше характеризується трансформаційними процесами, які впливають на формування відкритого соціуму. У цьому процесі саме освіта стає рушійною силою та провідним чинником життєтворчості особистості. Через це відбувається переосмислення як філософії освіти в широкому сенсі, так і філософії системи освіти як відправної точки й основи побудови всіх її складників. Зараз вкрай актуальним постає феномен «відкриття освіти» (Клепко, 1998) як «усвідомлення значущості освіти для суспільного розвитку у цілому, а в індивідуальному ракурсі – як важливого моменту і складової біографії особистості, коли освітній вимір життя стає провідним формуючим фактором життєтворчості індивіда» [12, с. 17]. Підвалинами сучасного освітнього процесу стають інтегративна та культуровідповідна парадигми освіти, а концептуальними засадами – інтеграція особистісно-зорієнтованого, діяльнісного та компетентісного підходів до навчання.

Виходячи з цих засад, сьогодні відбувається й оновлення змісту освіти, який дедалі характеризується плюралізмом, поліморфізмом, поліцентризмом і політехнологічністю.

На цих засадах побудовано чинні концепції реформування української освіти (НУШ), державні стандарти та типові освітні програми для початкової та базової середньої освіти, розробляється відповідне навчально-методичне забезпечення. Відповідно до них має відбуватися й підготовка та підвищення кваліфікації освітян, адже змінюється та розширюється перелік вимог і рівень професійних компетентностей педагогів. Зокрема, нині на ринку праці спостерігається попит на спеціалістів, які, крім фахових знань, також володіють й різними мовами, зокрема й іноземними, мовами національних меншин тощо.

Усі ці процеси стосуються всіх предметів і курсів, зокрема предметів юдаїки, які, незважаючи на особливі періоди розвитку єврейської освіти, були та залишаються інтегральним складником сучасної системи освіти України. Так, єврейські мови (іврит та ідиш), література, історія та традиційна культура єврейського народу здавна були невід’ємним

складником освітнього курикулуму різноманітних типів закладів єврейської освіти [3, с. 27–34; 4, с. 299–311].

За часів незалежності України, коли відбулося відродження закладів освіти з єврейським етнокультурним компонентом, ці освітні курси почали впроваджувати в освітню практику як окремі предмети, як інтегровані або факультативні курси в межах інваріативного або варіативного складника навчальних планів формальної освіти та як освітні проекти неформальної освіти. Нині відповідно до чинних нормативних документів наявні програми з мови іврит і читання, літератури й історії єврейського народу для різних ланок освіти [1, 2, 5, 6, 13, 14]. Також за останні роки розроблено низку підручників і посібників з предметів юдаїки [7–10, 16, 17]. Аналіз навчально-методичного забезпечення предметів юдаїки свідчить про те, що його зміст реалізовано на підставі провідних підходів до навчання та з урахуванням як внутрішньопредметної, так і міжпредметної інтеграції.

Інтегративний підхід до навчання мови іврит та інших предметів також представлено і в освітніх проєктах – методичних розробках окремих тем уроків, створених учителями-практиками в межах міжнародного семінару з підвищення кваліфікації вчителів єврейських дисциплін у країнах FSU [15].

Завпровадження різних видів інтеграції в освітню практику навчання мови іврит і предметів юдаїки зумовлено й потребою організації освітнього процесу, кінцевим результатом якого є набуття здобувачами освіти ключових і предметних компетентностей.

Утім, інтегроване навчання предметів юдаїки є фрагментарним явищем і потребує системних теоретичних досліджень, належної апробації та подальшої імплементації в освітню практику. До того ж актуальність цих досліджень зумовлено й потребою розробити інтегровані курикулуми відповідно до нових стандартів освіти та багатомовності українського полікультурного соціуму в цілому.

Одним із шляхів реалізації парадигми інтегративної освіти до навчання предметів юдаїки може стати застосування методичного підходу CLIL (Content and Language Integrated Learning), який дає змогу одночасно вивчати іншу мову (другу/третю/іноземну – M2, M3, IM) та опановувати зміст навчального предмета цією мовою.

У методичній літературі інтегроване навчання предмета та мови (CLIL) визначається як «підхід до навчання, що має два фокуси, у якому додаткова мова використовується для вивчення та навчання як предметного змісту, так і безпосередньо мови» [18, с. 1]. Отже, здійснення мовно-предметної інтеграції на підставі CLIL дає змогу використовувати другу або третю мову (M2, M3) як засіб засвоєння змісту предметів немовної галузі й одночасного застосування предметного змісту для навчання тієї чи тієї мови. Такий підхід дає змогу вчителю застосовувати різноманітні дидактичні методи, прийоми та

засоби навчання, а також сучасні інформативно-комунікативні технології і разом з навчанням того чи того предмета розширювати та поглиблювати комунікативну (мовленнєву, мовну, соціокультурну) компетентності учнів. Крім підтримки вивчення M2/M3/IM, цей підхід спрямовано на стимулювання вивчення першої мови учнів. Через те, наприклад, у процесі інтегрованого навчання предметів юдаїки та мови іврит (як другої та/або іноземної) навчання мови стає невід'ємною частиною процесу навчання цих предметів, а предметний зміст використовується на уроках івриту. До того ж розширюються й удосконалюються компетентності з навчання української мови та/або інших виучуваних мов.

Термін «CLIL» запропонував у 1994 р. Девід Марш – всесвітньо відомий експерт з освітніх інновацій, стратегій і практики, який розвивав освіту Фінляндії протягом 25 років. Працюючи над розробленням процесів трансформації вивчення мови, він охарактеризував методологію інтегрованого вивчення іноземної мови через навчання змісту предметів і під егідою Європейської комісії розпочав інтегроване навчання та вивчення мов у Фінляндії, а в подальшому – пілотування й аналіз упровадження CLIL у всьому світі.

За результатами досліджень і звітів Європейської інформаційної мережі в галузі освіти «Eurydice» [19, с. 8], CLIL виконує два найважливіші завдання: по-перше, підтримує рідну мову та підсилює навчання та вивчення другої мови (державної, іноземної, регіональної, мови меншини, офіційної тощо). У цьому зв'язку CLIL визначають як «усі типи навчання, у яких другу мову використовують для викладання немовної дисципліни». По-друге, CLIL встановлює подвійний фокус навчання та вивчення: на мові та предметному змісті. Реалізація цього завдання потребує особливого підходу до викладання, у якому немовний предмет не лише викладається другою мовою, а й «разом» з мовою та «через» неї [там само]. Як бачимо, з одного боку цей підхід не є новим ані в методиці навчання мови, ані предметного змісту. Поряд з цим зарубіжні дослідники вважають його інноваційною комбінацією наявних методик для одночасного викладання мов і немовних дисциплін.

За визначенням А. Стоянової та М. Глушкової – дослідниць у галузі багатомовної освіти – основні принципи методичного підходу CLIL представлено в концептуальних теоретичних моделях – мовної тріади (Language Triptych) та 4 «C» Framework (cognition, communication, content, culture) [11, с. 42].

Відповідно до них *мовна тріада* передбачає:

1) розвиток мовних навичок, потрібних для навчання (Language of learning) – засвоєння ключових слів, пов'язаних з темою термінів і понять; граматичних структур, що уможливають уживання цього словникового

запасу; слів і словосполучень для висловлювання своєї думки, опису явищ, складання визначень тощо;

2) розвиток мовних навичок, потрібних учням для того щоб успішно функціонувати в іншомовному навчальному середовищі, залежно від завдань та очікуваних результатів навчання (Language for learning) – навичок, потрібних для роботи в парах/групі: уміння ставити запитання, просити про допомогу тощо; навичок публічного виступу цільовою мовою для виконання проєктних завдань; комунікативних навичок для участі в обговореннях, суперечках, дебатах тощо;

3) закріплення нових мовних навичок, сформованих у процесі навчання (Language through learning) – наприклад, навичок користування словником і довідковою літературою, умінь зворотного зв’язку, рефлексії; ведення бесіди, дискусії.

Основними складниками моделі 4 «С», на яких базується навчальний процес, є content (предметний зміст) – розвиток знань, умінь і навичок у певній предметній галузі; communication (спілкування) – використання М2 або М3 у навчанні з акцентом на особливості вживання мовних одиниць; cognition (пізнання) – розвиток пізнавальних і розумових здібностей; culture (культура) – формування здатності до культурної самоідентифікації, а також усвідомлення існування інших культур і розвиток міжкультурного усвідомлення. Усі ці складники взаємопов’язані і по-різному реалізуються залежно від вікових психологічних особливостей, соціомовного середовища та ступеня застосування CLIL.

Дослідники також визначають основні особливості методичного підходу CLIL [там само, с. 43–44]. Узагальнені характеристики подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

<p><i>I. Багатосторонній фокус</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • вивчення мови підтримується на предметних уроках і спеціальності; • опанування предметного змісту підтримується на уроках мови; • здійснюється інтеграція предметів; • активно використовуються наскрізні теми; • проводиться аналіз і самоаналіз навчання.
<p><i>II. Безпечне та збагачувальне середовище</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • використовуються рутинні дії та мовленнєві кліше; • досліджуваний предметний зміст і мовні структури відображаються наочно; • мовні помилки не виправляються, але педагог перефразовує сказане учнями та дає модель правильного вживання лінгвістичної структури; • використовуються автентичні (оригінальні) навчальні матеріали та мовне середовище;

	<ul style="list-style-type: none"> • в учня розвивається природне усвідомлене володіння мовою (Language awareness).
III. Автентичність і наближеність до джерела	<ul style="list-style-type: none"> • учень використовує можливість говорити, писати, а також проводити аналіз своїх навичок усного та писемного мовлення; • учень може враховувати свої інтереси; • досліджуваний матеріал пов'язується з щоденним життям учня; • створюються можливості для контакту з іншими носіями цільової мови; • використовується актуальний матеріал зі ЗМІ й інших джерел.
IV. Активне навчання	<ul style="list-style-type: none"> • учні говорять на уроці більше, ніж педагог (принцип 80/20); • учні самі формулюють собі цілі та завдання для опанування предметним змістом і розвитку комунікативних і навчальних навичок; • учні описують результати навчання та способи їх досягнення; • на уроці створюються умови для ефективної роботи в парах і групах; • учні та педагог досягають розуміння значення предметного і мовного матеріалу за допомогою бесіди та виконання різних завдань; • роль педагога – створювати в класі можливості і керувати трьома процесами (навчальний процес, процес розвитку відносин у групі, що призводить до співпраці, а також процес особистісного розвитку).
V. Опорна структура	<ul style="list-style-type: none"> • в освітньому процесі педагог спирається на наявні в учня досвід, знання, уміння, думки, переконання й інтереси; • зміст навчання; • у плануванні та проведенні уроку враховуються стилі навчання учнів; • звертається увага на розвиток творчого та критичного мислення; • учневі дають змогу виявитися в скрутній ситуації, йому надається допомога для її подолання в емоційному плані.
VI. Співробітництво	<ul style="list-style-type: none"> • предметні уроки, уроки з мови і теми плануються педагогами спільно в процесі робочого спілкування та співпраці; • батьки беруть участь у навчальному процесі як для надання учням підтримки в опануванні рідної мови та культури, так і для створення можливостей для використання цільової мови;

МАТЕРІАЛИ IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю)

	<ul style="list-style-type: none"> • до освітнього процесу залучаються місцеві громади, посадові відомства, роботодавці й інші цільові групи.
--	--

Для реалізації CLIL можна застосовувати різні моделі організації навчання. Якщо навчальний процес здійснює один учитель, який володіє кількома мовами, він може частину немовного предмета викладати рідною та/або першою мовою (M1), а частину – державною, мовою меншини, іноземною (M2, M3, IM). Як варіант, він може викладати предмет M2, M3, IM, але подекуди, для пояснення та кращого розуміння змісту, залучати M1. За бінарної форми організації освітнього процесу, коли викладають два вчителі – предметник і мовник, один може викладати зміст предмету M1, а інший – M2, M3 або IM. У цьому випадку обидва фахівці мають разом визначити ключові та предметні компетентності, спланувати структуру уроку/заняття, дібрати відповідний зміст і розробити потрібний навчальний матеріал.

На користь застосування CLIL в освітньому процесі методисти та вчителі-практики наводять такі аргументи:

- вивчення мови стає більш цілеспрямованим, адже в результаті навчання мову використовують для виконання реальних комунікативних завдань;
- повноцінне занурення в культурне та мовне середовище;
- вивчення мов дається легше, якщо вивчається щось нове, або якщо іншою мовою викладаються інструкції чи поради;
- мова стає самостійною системою і засобом комунікації (обидва аспекти рівноцінні);
- примножуються інтелектуальні здібності: дво- або багатомовні люди краще сприймають поняття;
- окремі поняття та специфічні терміни та мовленнєві конструкції використовуються як ключове слово в різних контекстах чи з різних поглядів, що сприяє поповненню активного словника;
- відбувається розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння та письма, насамперед рецептивних);
- засвоюються ключові слова смислового цілого (словник смислового блоку) та багаторазове їх повторення;
- на першому етапі – підтримка за допомогою мови графіки й візуалізації;
- можливість краще пізнати та зрозуміти культурні особливості вивчуваної мови, отримати уявлення про взаємозв'язок і взаємопроникнення мов і культур.

Тож застосування CLIL сприятиме формуванню ключових і предметних компетентностей як з мови, так і немовних предметів зокрема, усіх складників комунікативної компетентності (мовленнєвої, мовної та

соціокультурної) з виучуваних мов, культурної та громадянської ідентифікації учнів.

Водночас є і певні ризики в застосуванні цього підходу. Вони пов'язані з неправильним розумінням і впровадженням, зі слабким педагогічним менеджментом, невідповідністю вчителів і нерозробленістю навчально-методичного забезпечення. Адже для успішної реалізації інтегрованого навчання мови і немовних предметів учитель/викладач має одночасно володіти на достатньому рівні не лише мовою/мовами викладання та предметним змістом, а й упроваджувати методики та технології компетентісного й особистісно орієнтованого навчання.

Через те проблема запровадження методичного підходу CLIL до компетентісно орієнтованого навчання предметів юдаїки є вкрай актуальною та потребує подальших теоретичних досліджень, організаційного, змістового та методичного наповнення, створення відповідного навчально-методичного забезпечення, підготовки студентів і підвищення кваліфікації педагогічних працівників у галузі формальної, неформальної й інформальної освіти.

Література

1. Азман Х., Бакуліна Н. В., Макарова І. І., Миронова О. П., Халабаджах І. М. Чарівні віконця в світ читання: навчальна програма ефективного (факультативного) інтегрованого курсу читання з єврейської та зарубіжної літератури в 1–4 класах загальноосвітніх навчальних закладах з вивченням івриту та традицій єврейського народу. URL: https://u.to/GVw_Gw.
2. Андрущенко Н. І., Двухбабна А. О. Спецкурс «Єврейська література»: Програма для учнів 8–11 класів. URL: https://u.to/SFw_Gw.
3. Бакуліна Н. В. Єврейська освіта в Україні: проблеми, тенденції, розвиток. *Відродження*. 1999. № 6. С. 27–34.
4. Бакуліна Н. В. О преподавании языка иврит в Российской империи конца XIX – начала XX веков: анализ источников. *Єврейська історія та культура кінця XIX – початку XX ст.*: збірник наукових праць за матеріалами X Міжнародної конференції (28–30 серпня 2002 р., м. Київ). Київ, 2003. С. 299–311. URL: https://u.to/p4A_Gw.
5. Бакуліна Н. В., Фалеса І. Ю. Типова навчальна програма з мови іврит для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти: програми Нової української школи. URL: https://u.to/zYA_Gw.
6. Бакуліна Н. В., Фалеса І. Ю. Навчальна програма з мови іврит та читання для 3–4 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою: програми Нової української школи. URL: https://u.to/EIE_Gw.
7. Бакуліна Н., Фалеса І. Іврит: підручник. Чернівці: Букрек, 2018. 88 с. URL: https://u.to/LoE_Gw.

8. Бакуліна Н. В. Чернівці: Букрек, 2019. 144 с. URL: https://u.to/SYE_Gw;
https://u.to/fYE_Gw .
9. Бакуліна Н. В., Яковлева О. М. Чернівці: Букрек, 2020. 144 с. URL: https://u.to/nIE_Gw .
10. Бакуліна Н., Риндюк Н., Уманська А. Сторінки єврейського мистецтва України. Київ: Дух і літера, 2018. 256 с. URL: https://u.to/uoE_Gw .
11. Как разрабатывать и внедрять устойчивую программу многоязычного образования: руководство для разработчиков и менеджеров программ многоязычного образования / Авторы и составители: Стоянова А., Глушкова М. Бишкек, 2016. 243 с.
12. Клепко С. Ф. Интегративна освіта і поліморфізм знання. Київ-Полтава-Харків, 1998. 360 с.
13. Мова іврит. 5–9 класи: програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою / Н. В. Бакуліна та ін. URL: <https://u.to/FQs-Gw> .
14. Мова іврит. 10–11 класи: програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (рівень стандарту) / Бакуліна Н. В. та ін. URL: <https://u.to/JAs-Gw> .
15. Освітні проекти вчителів: міжнародний семінар з підвищення кваліфікації вчителів єврейських дисциплін у країнах FSU. URL: <https://u.to/Mgs-Gw> .
16. Риндюк Н., Бородіна Т. Сторінки єврейської історії України. Київ: Дух і літера, 2018. 296 с. URL : <https://u.to/QAs-Gw> .
17. Фрідман І., Таір У. Історія та культурна спадщина євреїв Східної Європи. Київ, 2019.
18. Coyle D., Hood P., Marsh CLIL content and language integrated learning. Cambridge University Press, 2010. 184 p.
19. Eurydice: Content and Language Integrated Learning (CLIL) at School in Europe. URL: https://u.to/6oA_Gw .